

Розділ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

С. Н. АНТОНЮК, канд. екон. наук, доцент кафедри історії економічних учень і економічної історії КНЕУ

КИЇВСЬКА ПСИХОЛОГІЧНА ШКОЛА В КУРСІ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ УЧЕНЬ»

Опанування студентами Київського національного економічного університету сучасної економічної теорії неможливе без вивчення та засвоєння магістрального шляху розвитку світової економічної думки, яку подає курс «Історія економічних учень».

Відомий англійський історик економічної думки М. Блауг вважає, що вивчення історії економічної науки потрібне для того, щоб краще знати інтелектуальну спадщину, яку нам залишили попередні покоління [2, с. 660]. А визнаний авторитет у цій галузі японський економіст Такаші Негіші в книжці «Історія економічної теорії» наголошує, що вивчення історії економічної думки необхідно не лише для того, щоб довідатись, як сприймали і розв'язували економічні проблеми в минулому, а й для розуміння сучасних теорій, які часто наслідують теорії минулого. «Порівняльне дослідження економічних теорій тепер, — пише Негіші, — можливе лише на базі визначення того, як ці теорії розвинулися з тих чи інших традицій, що домінували в минулому. Корисна конкуренція між парадигмами стала можливою лише завдяки вивченню історії економічної думки» [5, с. 18].

Слід зазначити, що протягом тривалого часу українську економічну думку переважно розглядали як певне доповнення до історії російської економічної думки або взагалі замовчували теоретичні надбання українських економістів. Утім, певні теоретичні новації простежуються в економічних поглядах багатьох українських економістів: С. А. Подолинського, М. І. Туган-Барановського, Є. Є. Слуцького, П. Чомпи та ін. [4].

Наукова зрілість економічної думки будь-якого народу обумовлюється наявністю наукових шкіл, значущих напрямів та концепцій світового рівня. У цьому плані варто виділити всесвітньо відому Київську психологічну школу в політичній економії. До цієї школи належали видатні українські вчені-економісти не тільки Києва, а й Харкова, Одеси та Львова. Її фундатором був відомий український учений і суспільний діяч Микола Християнович Бунге (1823—1895). Після закінчення 1845 року юридичного факультету Київського університету св. Володимира він певний час читав курс законодавства у лицей князя Безбородька в Ніжині; понад тридцять років викладав політичну економію, статистику і поліцейське право у Київському університеті. Тут він 1847 року захистив магістерську дисертацію, а 1852 —

здобув ступінь доктора політичних наук. Варто наголосити, що М. Х. Бунге тричі (1859—1862, 1871—1875 і 1878—1880 рр.) обіймав посаду ректора Київського університету. Він також є автором численних праць із питань економіки, статистики та права.

Як громадський діяч М. Х. Бунге брав активну участь у ліберальному русі 1850—1860-х років і розробленні та реалізації Великих реформ Олександра II.

На початку 1880-х років, у кризовий для Російської імперії момент, М. Х. Бунге було запрошено до участі в державних справах: він обіймав посади товариша міністра фінансів (1880—1881 рр.), міністра фінансів (1881—1886 рр.) і голови Комітету міністрів (1887—1895 рр.).

Уже в 60—70-х роках він уводить у свій університетський курс та підручник «Основания политической экономии» (К., 1870) засади психологічної школи, а пізніше викладає її найважливіші концепції, порівнюючи їх з іншими політекономічними напрямками, у фундаментальній праці «Очерки политико-экономической литературы» (СПб., 1895).

Ідеї М. Х. Бунге розвивав в Україні його учень, професор Дмитро Іванович Піхно (1853—1909), а потім учень уже Д. І. Піхно і теж професор Київського університету — Олександр Дмитрович Білімович (1876—1963), а також випускник Одеського університету, професор Роман Михайлович Орженцький (1863—1923).

У своїх працях М. Х. Бунге та його послідовники досліджували споживання й обмін як основні економічні явища, корисність речей (їх «придатність») як джерело та мірило цінності й ціни («розцінки»), теорію попиту і пропозиції, теорію факторів виробництва та ін. Одним із центральних завдань «як при вивченні ціни кожної речі або послуги, так і при дослідженні теорії цінності взагалі» вони вважали вивчення потреб, що визначають попит, конкретних їхніх форм, класифікацію за видами та родами тощо. Ці теоретичні засади вчені Київської психологічної школи, віддаючи данину німецькій історичній школі, поєднували з використанням історико-емпіричних підходів у дослідженні економічних явищ, ідеєю регулювального впливу держави в економічному житті тощо. Їх науковий доробок дістав високої оцінки в західноєвропейській літературі. Відзначалися, зокрема, їхні здобутки в дослідженні проблем цінності, розподілу тощо, поєднання глибокого реалізму та емпірико-історичного погляду тощо [3, с. 31—32].

О. Д. Білімович головною перевагою Київської психологічної школи вважав те, що «... в багатьох найголовніших питаннях як в економічній теорії, так і в економічній політиці, вона різко розходиться з іншою школою російських економістів — марксистською в теорії й народницькою в політиці» [1, с. 13—14].

Разом з тим суб'єтивно-психологічний напрям в політичній економії дістав підтримки й у

Росії в працях таких відомих економістів, як Б. Н. Чичерін (він майже одночасно з М. Х. Бунге обстоював положення про корисність як основу і мірило цінності предметів), В. С. Войтинський (він виступив за об'єднання психологічного напрямку з історичним) та В. Ф. Залеський.

Методологія психологічної школи створила загальні підвалини для започаткування й розвитку математичного напрямку в політичній економії. З-поміж представників цього напрямку найяскравішими є економісти-математики: українські — викладач Київського комерційного інституту в період з 1913 до 1926 рр. (сьогодні — Київський національний економічний університет) Є. Є. Слущкий, а також М. О. Столяров, В. Ф. Арнольд — та російські — В. К. Дмитрієв, В. І. Борткевич, В. В. Самсонов, М. М. Шапошников.

Сприйняття і пропагування суб'єктивно-психологічної теорії цінності в Україні було доповнено спробами поєднати її з трудовою теорією вартості. Це зробив видатний український економіст М. І. Туган-Барановський.

Отже, Київська психологічна школа в політичній економії посідає важливе місце в загальному розвитку української економічної думки кінця XIX — початку XX століття.

Зважаючи на все викладене, на наш погляд, необхідно:

- 1) виокремити в курсі «Історія економічних учень» тему «Київська психологічна школа в політичній економії»;
- 2) всебічно висвітлювати погляди представників Київської психологічної школи в наукових збірниках Київського національного економічного університету;
- 3) видати українською мовою твори М. Х. Бунге, Д. І. Піхно, О. Д. Білімовича та інших представників Київської психологічної школи.

Усе це сприятиме оволодінню найкращими здобутками вітчизняної економічної думки кінця XIX — початку XX століття студентами нашого університету.

Література

1. Билимович А. Д., Цытович Н. М. Памяти Д. И. Пихно. — СПб., 1913.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. — М.: Дело ЛТД, 1994.
3. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні: Остання третина XIX — перша третина XX ст. — К.: Наук. думка, 1994. — 243 с.
4. Злупко С. Наукові новаторства українських економістів та їх вплив на світову економічну науку в XX столітті // Економіст. — 1998. — № 7—9.
5. Такаши Негіши. История экономической теории. — М.: Аспект-Прогресс, 1995.